

CHECKLISTA ZGODNOŚCI MATERIAŁU

z Ramami programowymi polonijnej edukacji językowo-kulturowej

Niniejsza checklista została opracowana jako **narzędzie wspierające refleksję autorów materiałów dydaktycznych** zgłaszanych do konkursów związanych z polonijną edukacją językowo-kulturową, realizowanych w oparciu o **Ramy programowe polonijnej edukacji językowo-kulturowej** Instytutu Rozwoju Języka Polskiego (*Ramy programowe*, IRJP).

Ramy programowe stanowią **spójną koncepcję dydaktyczną-metodyczną**, która prezentuje współczesne rozumienie nauczania języka polskiego poza granicami kraju – w zróżnicowanych kontekstach migracyjnych, językowych i kulturowych. Odnoszą się one do specyfiki użytkowników języka polskiego jako języka dziedziczonego w formacie języka osobistego wyboru, realiów funkcjonowania szkół polonijnych oraz nowoczesnych założeń dydaktyczno-metodycznych.

Weryfikacja koncepcji projektowanego materiału dydaktycznego w odniesieniu do *Ram programowych* nie ma na celu narzucenia jednego modelu materiału dydaktycznego ani ujednolicania różnorodnych propozycji autorskich. Przeciwnie – jej celem jest **świadome i krytyczne odniesienie się do przyjętych założeń programowych**, a tym samym wzmocnienie spójności koncepcji materiału, lepsze uzasadnienie doboru treści, metod i rozwiązań dydaktycznych oraz zwiększenie funkcjonalności materiału w praktyce szkół polonijnych.

Poniższa checklista została zaprojektowana w taki sposób, aby mogła być **elastycznie dopasowywana do różnego typu materiałów dydaktycznych**. Należy podkreślić, że **nie zakłada się, iż każdy materiał musi realizować wszystkie kategorie i kryteria checklisty w jednakowym zakresie**.

W zależności od charakteru materiału (całościowego lub selektywnego – np. kulturowego, gramatycznego, ortograficznego, sprawnościowego), **niektóre kryteria mogą mieć mniejsze znaczenie lub nie znajdować bezpośredniego zastosowania**. W takich przypadkach ich nieuwzględnienie nie świadczy o brakach materiału, lecz o **świadomie przyjętym profilu i zakresie projektu**. Z tego względu zespoły autorskie są zachęcane do przeprowadzania samooceny w sposób **refleksyjny i proporcjonalny**, z uwzględnieniem:

- celu i odbiorcy materiału,
- własnych decyzji koncepcyjnych,
- realiów, w których materiał będzie wykorzystywany.

Checklistę należy traktować jako **narzędzie dialogu z Ramami programowymi**, a nie jako listę wymagań do mechanicznego „odhaczenia”. Jej zadaniem jest **wspierać twórczy proces projektowania materiałów dydaktycznych**, pomagać w identyfikowaniu mocnych stron koncepcji oraz obszarów wymagających doprecyzowania – a nie ograniczać autonomię autorów ani zniechęcać do podejmowania innowacyjnych rozwiązań.

CHECKLISTA

zgodność materiału dydaktycznego z Ramami programowymi

Zaznacz: **TAK** / **CZĘŚCIOWO** / **NIE**

Jeśli „częściowo” lub „nie” – zastanów się, co jeszcze należy dopracować.

1. Profil i kontekst materiału

- Jasno określiłem/-am, **jakiego typu materiał tworzę** (całościowy / selektywny – z perspektywy rozwijania umiejętności językowych i kulturowych).
- We wstępie do materiału wyraźnie komunikuję, **do kogo jest on adresowany i czemu służy**.
- Dobór treści wynika z **realiów szkół polonijnych** i życia uczniów poza Polską.

2. Odbiorca: wiek, poziom, profil językowy (język dziedziczony)

- Wiek odbiorców jest czytelny w tekstach, poleceniach i tematyce.
- Odwołuję się do ESOKJ (Pre-A1–B2), **bez oczekiwania symetrii sprawności**.
- Materiał uwzględnia interferencję, atrycję i zmianę dominacji językowej.
- Błędy językowe są **wyjaśniane**, a nie karane.

3. Filozofia: język jako wartość i wybór

- Język polski pokazuję jako **narzędzie relacji i tożsamości**, nie tylko normy.
- Nie stosuję narracji deficytowej wobec uczniów.
- Język domowy i formy hybrydowe są **uznane**, a nie deprecjonowane.
- Treści kulturowe są współczesne i adekwatne do wieku uczniów.

4. Dydaktyka (*Ramy programowe + ESOKJ*)

- W materiale dominują zadania sensowne komunikacyjnie, nie tylko ćwiczenia formalne.
- Treści (także gramatyczne lub kulturowe) są osadzone w działaniu językowym.
- Występują działania językowe zgodne z koncepcją materiału:
 - recepcja
 - produkcja
 - interakcja
 - mediacja
- Materiał pozwala na selektywne użycie i różne ścieżki realizacji.
- Widoczne są elementy:
 - różnojęzyczności,
 - porównań międzyjęzykowych,
 - mediacji językowej lub kulturowej.
- Materiał uwzględnia kontekst polonijny i międzykulturowy (porównania, doświadczenia życia poza Polską).

5. Autonomia i refleksyjny uczeń

- Uczeń ma okazję zastanawiać się nad językiem i własnym uczeniem się.
- W materiale są elementy:
 - samooceny,
 - podsumowania refleksyjnego.
- Uczeń ma przestrzeń na własne wnioski, nie tylko poprawne odpowiedzi.
- Błąd traktowany jest jako etap rozwoju, nie porażka.

6. Dobrostan językowy i pozytywna edukacja

- Styl poleceń i komentarzy jest wspierający i nienormatywny.
- Materiał tworzy bezpieczną przestrzeń do wypowiedzi, bez presji porównawczej.
- Występują zadania z:
 - wieloma możliwymi rozwiązaniami,
 - naciskiem na sens, nie perfekcję językową.
- Materiał wzmacnia sprawczość i pozytywne emocje uczniów związane z używaniem języka polskiego.

7. Funkcjonalność w praktyce szkolnej

- Materiał ma **czytelną, modułarną strukturę**.
- Może być używany:
 - stacjonarnie
 - zdalnie
 - hybrydowo
- Nauczyciel nie musi realizować całości – ma **autonomię wyboru**.
- Instrukcje „jak pracować z materiałem” są **integralnym elementem materiałów**.

8. Nauczanie przedmiotowe w edukacji polonijnej

(wypełnij, jeśli materiał w całości lub w istotnym stopniu realizuje treści przedmiotowe)

- Treści przedmiotowe (np. historyczne, geograficzne, obywatelskie, kulturowe) są zintegrowane z nauczaniem języka, a nie traktowane wyłącznie informacyjnie.
- Poziom językowy tekstów i poleceń jest dostosowany do kompetencji językowych uczniów polonijnych.
- Kluczowe pojęcia przedmiotowe są:
 - wyjaśniane,
 - ilustrowane przykładami,
 - wielokrotnie używane w kontekście.
- Zadania przedmiotowe mają charakter:
 - poznawczo-zadaniowy (analiza, porównywanie, wnioskowanie),
 - językowo wspierający rozwój języka edukacji szkolnej.

PODSUMOWANIE

Jeśli przy większości punktów zaznaczyłeś/-aś **TAK**, oznacza to, że Twój materiał jest spójny z filozofią, założeniami dydaktycznymi i praktycznymi Ram programowych polonijnej edukacji językowo-kulturowej.

Wyjaśnienie obszarów i założeń

OBSZAR 1: Profil materiału i analiza potrzeb dydaktycznych

Założenie 1: Profil, zakres i funkcja materiału są jasno określone i wynikają z analizy potrzeb dydaktycznych w konkretnym kontekście regionalnym.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- jednoznacznie określa typ materiału (całościowy lub selektywny: kulturowy, gramatyczny, ortograficzny, sprawnościowy),
- świadomie dobiera zakres treści językowych i/lub kulturowych, unikając przypadkowości,
- uwzględnia specyfikę szkół polonijnych, lokalne trajektorie migracyjne oraz realne warunki organizacyjne procesu kształcenia i pracy nauczycieli.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Zgodność z tym założeniem można zweryfikować bezpośrednio w książce poprzez:

- wstęp lub notę autorską, w której jasno określono adresata materiału, jego funkcję dydaktyczną oraz zakres (w tym także to, czego materiał świadomie nie obejmuje),
- spis treści oraz strukturę rozdziałów, potwierdzające zadeklarowany profil materiału,
- dobór tematów, przykładów i kontekstów, osadzonych w realiach polonijnych i zrozumiałych dla uczniów żyjących poza Polską.

Co warto wstawić do materiału?

Dobrym rozwiązaniem jest krótki, czytelny „Wstęp dla nauczyciela i ucznia”, który wprowadza w logikę materiału, wyjaśnia jego przeznaczenie oraz możliwe sposoby wykorzystania w praktyce.

OBSZAR 2: Odbiorca materiału - wiek, poziom biegłości, profil językowy

Założenie 2: Materiał jest spójnie dostosowany do określonej grupy wiekowej, poziomu biegłości i profilu psycholingwistycznego odbiorców.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- jednoznacznie komunikuje wiek lub przedział wiekowy odbiorców poprzez dobór tekstów, stopień abstrakcji treści i typy zadań,
- odnosi się do poziomów ESOKJ (Pre-A1–B2), dopuszczając nierównomierny rozwój sprawności, charakterystyczny dla użytkowników języka dziedziczonego,

- uwzględnia typowe zjawiska psycholingwistyczne: interferencję, atrycję językową oraz zmianę dominacji językowej,
- jest dostosowany do kompetencji „wejściowych” uczących się.

Dowody / artefakty

W samym materiale widoczne są m.in.:

- stopień trudności tekstów i poleceń dostosowany do wieku i profilu uczniów,
- dobór słownictwa odzwierciedlający różnicę między językiem domowym i językiem edukacyjnym,
- sposób reagowania na błędy językowe (wyjaśnianie, normalizacja, a nie karanie).

Co warto wstawić do materiału?

Przydatna jest krótka sekcja „Jak pracować z tym materiałem”, wskazująca możliwe punkty wejścia dla uczniów o zróżnicowanych kompetencjach.

OBSZAR 3: Filozofia kształcenia: język jako wartość i wybór

Założenie 3: Materiał – niezależnie od zakresu i profilu – wpisuje się w filozofię języka polskiego jako języka osobistego wyboru oraz elementu tożsamości użytkowników języka dziedzicznego.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- konsekwentnie przedstawia język polski nie tylko jako system norm i reguł, lecz jako:
 - medium budowania relacji rodzinnych i społecznych,
 - ważny element tożsamości indywidualnej i zbiorowej,
 - środek uczestnictwa w kulturze polskiej i diasporze;
- unika narracji deficytowej, stygmatyzującej uczących się ze względu na:
 - interferencję,
 - uproszczenia,
 - formy hybrydowe;
- respektuje język domowy uczniów jako punkt wyjścia do dalszego rozwoju;
- w materiałach kulturowych ukazuje kulturę polską:
 - jako zjawisko dynamiczne i zmienne,
 - w powiązaniu z doświadczeniem życia poza Polską,
 - adekwatnie do wieku oraz zainteresowań uczących się.

Dowody / artefakty (do odnalezienia w materiale)

Spójność filozoficzna materiału widoczna jest:

- w języku poleceń i komentarzy (brak tonu oceniającego, normatywnego),
- w sposobie opisu normy językowej (objaśnianie zamiast korygowania),

- w doborze tematów kulturowych, które:
 - odnoszą się do współczesnych realiów,
 - dopuszczają różne perspektywy kulturowe,
 - nie ograniczają się do tradycji folklorystycznej.

Co warto wstawić do materiału?

Warto wprowadzić:

- polecenia otwarte, osadzone w doświadczeniu uczniów, np.: „*Jak jest u Ciebie?*”, „*Porównaj z tym, co znasz*”, „*Wyjaśnij komuś młodszemu lub starszemu*”;
- teksty i zadania pokazujące wielogłosowość kultury i języka;
- komentarze normalizujące różnorodność językową uczniów.

Założenie 4: Podejście działaniowo-zadaniowe (ESOKJ)

Materiał realizuje podejście działaniowo-zadaniowe, wynikające z koncepcji ESOKJ, w sposób dostosowany do swojego charakteru, zakresu i funkcji dydaktycznej.

Podejście działaniowo-zadaniowe zakłada, że:

- język jest przede wszystkim narzędziem działania społecznego,
- uczeń uczy się języka w trakcie wykonywania sensownych działań, a nie przez izolowany trening form,
- materiał dydaktyczny prowadzi uczących się do używania języka w sytuacjach możliwie bliskich realnemu życiu szkolnemu, rodzinnemu i społecznemu.

W konsekwencji jednostka dydaktyczna nie jest organizowana wyłącznie wokół zagadnienia językowego, lecz wokół zadania, dla którego język stanowi narzędzie realizacji celu.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- organizuje jednostki dydaktyczne wokół zadań sensownych komunikacyjnie, a nie jedynie wokół kategorii gramatycznych lub treści faktograficznych,
- formułuje zadania, które posiadają:
 - jasno określony cel komunikacyjny,
 - rozpoznawalny kontekst użycia języka (życie codzienne, szkoła, kultura, relacje),
- w materiałach całościowych traktuje zadanie jako oś struktury jednostki,
- w materiałach selektywnych osadza treści specjalistyczne (np. gramatyczne, ortograficzne, kulturowe) w działaniu językowym.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Podejście działaniowo-zadaniowe rozpoznawalne jest:

- w budowie rozdziałów i sekwencjach działań (np. wprowadzenie → działanie → refleksja),
- w poleceniach operacyjnych typu: „zrób”, „opracuj”, „zaplanuj”, „wyjaśnij”,
- w obecności zadań końcowych, projektowych lub podsumowujących.

Co warto wstawić do materiału?

Aby wzmocnić podejście zadaniowe, warto:

- zaprojektować przynajmniej jedno zadanie główne lub końcowe w module,
- jasno nazwać cel zadania (np. „Po tym zadaniu potrafisz...”),
- wskazywać rezultat działania (produkt, efekt, komunikat).

Założenie 5: Działania językowe według ESOKJ

Materiał rozwija działania językowe opisane w ESOKJ w zakresie adekwatnym do swojej koncepcji i profilu.

Ramy programowe – za ESOKJ – zakładają, że kompetencja językowa:

- rozwija się poprzez różne typy działań językowych,
- może mieć charakter nierównomierny,
- nie wymaga symetrycznego rozwoju wszystkich sprawności.

Materiał dydaktyczny powinien zatem świadomie projektować działania językowe, dobierając je do swojej funkcji i profilu, a nie traktować ich jako listy obowiązkowej „do odhaczenia”.

Wskaźniki realizacji

W materiale:

- obecne są – proporcjonalnie do zakresu – działania:
 - receptywne (słuchanie, czytanie),
 - produktywne (mówienie, pisanie),
 - interakcyjne,
 - mediacyjne,
- dopuszcza się nierównomierny rozwój sprawności, typowy dla użytkowników języka dziedzicznego,
- nie zakłada się pełnej symetrii kompetencji językowych (np. silnej recepcji przy słabszej produkcji).

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Rozwój działań językowych widoczny jest w:

- zróżnicowanych typach poleceń,
- zadaniach mediacyjnych (wyjaśnianie, streszczanie, parafrazowanie),

- naturalnym łączeniu kilku działań w ramach jednego zadania.

Co warto wstawić do materiału?

- Zadania mediacyjne obecne regularnie, a nie okazjonalnie,
- oznaczenia typów działań językowych (jawne lub funkcjonalne),
- polecenia wymagające zmiany trybu działania (np. „najpierw wysłuchaj, potem wyjaśnij”).

Założenie 6: Adaptatywność nauczania

Materiał umożliwi elastyczne dostosowanie do zróżnicowanych profili uczniów języka polskiego jako dziedzicznego.

Adaptatywność oznacza, że materiał:

- uwzględni różnorodność doświadczeń językowych uczniów,
- nie narzuca jednej, sztywnej ścieżki pracy,
- pozwala nauczycielowi i uczniom na selektywne wykorzystanie treści.

Materiał adaptatywny nie upraszcza treści, lecz różnicuje drogi dojścia do celu.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- nie zakłada jednorodnej grupy odbiorców,
- nie wymaga realizacji całości w jednej sekwencji,
- formułuje cele uczenia się w sposób funkcjonalny i elastyczny.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Adaptatywność widoczna jest w:

- obecności zadań opcjonalnych,
- wariantach trudności,
- komentarzach warunkowych typu: „*jeśli..., to...*”.

Co warto wstawić do materiału?

- Oznaczenia wariantów pracy dla różnych profili uczniów,
- propozycje skróconych ścieżek realizacji,
- sugestie alternatywnych sposobów wykonania zadania (ustnie, pisemnie, zespołowo)

Założenie 7: Nauczanie kulturowe i międzykulturowe w edukacji polonijnej

Materiał rozwija kompetencje kulturowe i międzykulturowe uczniów, uwzględniając ich doświadczenie życia w środowisku wielojęzycznym i wielokulturowym oraz specyfikę polonijnego kontekstu edukacyjnego.

Nauczanie kulturowe w edukacji polonijnej nie polega na przekazywaniu uproszczonego „kanonu wiedzy o Polsce”, lecz na:

- wprowadzaniu kultury jako **żywego kontekstu użycia języka**,
- wspieraniu uczniów w **interpretowaniu i porównywaniu doświadczeń kulturowych**,
- kształtowaniu postawy **otwartości, dialogu i refleksji nad własną tożsamością kulturową**.

Materiał dydaktyczny powinien przedstawiać kulturę polską jako zjawisko **zróżnicowane, dynamiczne i wieloperspektywiczne**, funkcjonujące w relacji z innymi kulturami, a nie w izolacji.

Wskaźniki realizacji

Materiał:

- traktuje treści kulturowe jako **integralny element nauczania języka**, a nie dodatek informacyjny;
- odnosi się przede wszystkim do **współczesnych przejawów kultury polskiej** (życie codzienne, realia społeczne, kultura młodzieżowa, media);
- umożliwia **porównywanie kultury polskiej z kulturą kraju zamieszkania uczniów** oraz innymi znanymi im kontekstami kulturowymi;
- wspiera rozwój **kompetencji międzykulturowych**, takich jak:
 - otwartość na różnice,
 - umiejętność dostrzegania podobieństw i kontrastów,
 - refleksja nad własnymi schematami kulturowymi;
- unika narracji normatywnej i stereotypowej w prezentacji kultury;
- uwzględnia doświadczenie **funkcjonowania „pomiędzy kulturami”**, charakterystyczne dla uczniów polonijnych.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Realizacja założenia widoczna jest w:

- tekstach i zadaniach osadzonych w realiach życia poza Polską;
- poleceniach typu:
„Jak jest u Ciebie?”,

„Czy w Twoim kraju wygląda to podobnie?”,
„Jak mogłabyś/mógłbyś to wyjaśnić osobie, która tego nie zna?”;

- zadaniach wymagających interpretacji zachowań, zwyczajów lub treści kulturowych;
- obecności różnych perspektyw kulturowych w materiałach (brak jednej „właściwej” narracji).

Co warto wstawić do materiału?

Aby wzmocnić komponent kulturowy i międzykulturowy, warto wprowadzić:

- zadania porównawcze (Polska – kraj zamieszkania – inne znane konteksty);
- krótkie komentarze kontekstowe zamiast encyklopedycznych opisów;
- projekty kulturowe (np. wyjaśnianie polskich zwyczajów rówieśnikom z innego kraju);
- pytania refleksyjne dotyczące tożsamości, doświadczeń i wyborów kulturowych uczniów,

Założenie 8: Transjęzyczność i mediacja

Materiał rozwija kompetencje transjęzyczne i mediacyjne uczniów, odpowiadając realnym praktykom komunikacyjnym osób funkcjonujących w środowiskach wielojęzycznych i międzykulturowych.

Materiał dydaktyczny wychodzi z założenia, że uczniowie języka polskiego jako dziedziczonego na co dzień:

- korzystają z więcej niż jednego języka,
- pośredniczą między różnymi kodami językowymi i kulturowymi,
- tłumaczą, wyjaśniają i parafrazują treści w sposób naturalny i funkcjonalny.

Transjęzyczność i mediacja nie są traktowane jako strategie kompensacyjne, lecz jako pełnoprawne kompetencje językowe, które warto systematycznie rozwijać.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Realizacja tego założenia znajduje potwierdzenie m.in. w:

- zadaniach tłumaczeniowych, parafrazujących i streszczających (również nieformalnych),
- ćwiczeniach polegających na przekładzie sensu, a nie formy,
- projektach interkulturowych wymagających objaśniania pojęć, zachowań lub tekstów osobom z różnych środowisk językowych,
- poleceniach odwołujących się do różnych języków i rejestrów znanych uczniowi.

Co warto wstawić do materiału?

Aby wzmocnić komponent transjęzyczny i mediacyjny, warto wprowadzić:

- zadania typu:
 - „Wyjaśnij to komuś, kto nie zna polskiego”,
 - „Jak byś to powiedział/a młodszemu dziecku / dorosłemu z innego kraju?”,
 - „Opowiedz sens tego tekstu własnymi słowami”;
- ćwiczenia mediacji kulturowej, np.:
 - wyjaśnianie polskich zwyczajów osobom spoza Polski,
 - porównywanie reakcji kulturowych w różnych krajach;
- projekty zespołowe, w których uczniowie pełnią rolę „językowych pośredników”;
- zadania pozwalające na korzystanie z więcej niż jednego języka w procesie rozwiązywania problemu.

Założenie 9: Konstruktivistyczna kultura uczenia się

Materiał zakłada konstruktivistyczną kulturę uczenia się, w której uczeń aktywnie buduje kompetencję językową poprzez działanie, odkrywanie i refleksję.

Uczenie się języka postrzegane jest jako proces:

- aktywny, a nie reprodukcyjny,
- oparty na testowaniu hipotez językowych,
- zakorzeniony w doświadczeniu i refleksji.

Materiał dydaktyczny nie podaje gotowych reguł jako punktu wyjścia, lecz prowadzi ucznia do ich samodzielnego odkrywania i rozumienia.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Konstruktivistyczny charakter materiału ujawnia się poprzez:

- zadania odkrywcze, w których uczeń dochodzi do reguł na podstawie przykładów,
- pytania refleksyjne (przed, w trakcie lub po zadaniu),
- brak dominacji ćwiczeń mechanicznych na rzecz zadań problemowych,
- struktury zadań umożliwiające wybór rozwiązania lub strategii.

Co warto wstawić do materiału?

Warto rozważyć:

- zadania typu:
 - „Dlaczego tak to zapisano?”,
 - „Jak myślisz, co tu się zmienia i dlaczego?”,
 - „Czy da się to powiedzieć inaczej?”;
- krótkie sekcje refleksyjne po zadaniach (np. „Co zauważyłeś/aś?”);
- podsumowania rozdziałów:
 - oparte na pytaniach, nie na kluczu odpowiedzi,
 - z miejscem na własne wnioski ucznia;

- zadania porównawcze pokazujące różne możliwe rozwiązania tego samego problemu językowego.

Założenie 10: Pozytywna edukacja językowa i dobrostan

Materiał wspiera dobrostan językowy uczniów, tworząc bezpieczne, inkluzywne i wzmacniające środowisko uczenia się.

Dobrostan językowy rozumiany jest jako warunek skutecznego uczenia się i obejmuje:

- poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego,
- brak lęku przed błędem i oceną,
- wzmacnianie sprawczości i motywacji uczniów.

Materiał dydaktyczny nie porównuje uczniów między sobą ani do ideału normatywnego, lecz koncentruje się na rozwoju indywidualnym.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Dbłość o dobrostan jest widoczna w:

- stylu poleceń (życzliwym, wspierającym, nienormatywnym),
- braku języka porównawczego i selekcyjnego,
- sposobie komentowania błędów (normalizacja, wyjaśnianie),
- obecności zadań wspólnotowych, projektowych i dialogowych.

Co warto wstawić do materiału? (*nowe pomysły*)

Aby wzmocnić komponent dobrostanu, warto:

- zamieszczać komunikaty typu:
 - „To zadanie nie ma jednej poprawnej odpowiedzi”,
 - „Każda próba jest cenna”,
 - „Błąd to informacja, nie porażka”;
- projektować zadania z wieloma możliwymi rozwiązaniami;
- wprowadzać elementy pracy zespołowej opartej na współpracy, nie rywalizacji;
- stosować język zachęty i wyboru („spróbuj”, „zastanów się”, „możesz”).

OBSZAR 5: Autonomia ucznia – refleksyjny uczący się

Założenie 11: Autonomia ucznia i refleksyjność uczenia się

Materiał zakłada, że uczeń jest aktywnym konstruktorem własnej kompetencji językowej, który świadomie uczestniczy w procesie uczenia się, potrafi go monitorować, oceniać oraz modyfikować, wykorzystując refleksję nad językiem, strategiami uczenia się i własnymi postępami edukacyjnymi.

W Ramach programowych uczeń języka polskiego jako dziedziczonego nie jest traktowany jako bierny odbiorca treści ani jako osoba, którą należy „doprowadzić do normy”, lecz jako:

- użytkownik języka z własnym repertuarem i doświadczeniem,
- podmiot procesu uczenia się,
- uczestnik refleksji nad językiem, strategiami uczenia się i własnymi postępami.

Autonomia ucznia oznacza tu sprawczość językową i poznawczą, a refleksyjność – zdolność do:

- zauważania zmian w swoich kompetencjach,
- rozumienia własnych trudności,
- wyciągania wniosków z działań językowych.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Założenie to realizowane jest wtedy, gdy w materiale:

- systematycznie pojawiają się mechanizmy refleksji nad wykonanymi zadaniami,
- uczeń otrzymuje przestrzeń do samooceny (a nie wyłącznie oceny zewnętrznej),
- rozwijana jest świadomość metajęzykowa, np. poprzez pytania o formę, znaczenie, użycie języka,
- styl poleceń i komentarzy wzmacnia proces uczenia się, a nie jedynie kontrolę poprawności.

Refleksyjność nie musi mieć formy rozbudowanych analiz – kluczowe jest jej konsekwentne, regularne wbudowanie w strukturę materiału.

Co warto wstawić do materiału?

Aby realnie wspierać autonomię i refleksyjność ucznia, warto wprowadzić:

- stałe sekcje typu:
 - „Zastanów się...”
 - „Sprawdź, co już potrafisz”
 - „Czego się dziś nauczyłeś/aś?”;
- krótkie pytania autorefleksyjne po zadaniach lub modułach, np.:
 - „Co było dla Ciebie łatwe/trudne?”,
 - „Jaką strategię zastosowałeś/aś?”,
 - „Co zrobiłbyś/zrobiłabyś inaczej następnym razem?”;
- miejsca na notatki własne ucznia (nie tylko na odpowiedzi),
- język normalizujący błąd, np.:
 - „To trudne – takie błędy są częścią uczenia się”,
 - „Możesz zaproponować inne rozwiązanie”.

OBSZAR 6: Funkcjonalność i użyteczność materiału w praktyce szkolnej

Założenie 12: Funkcjonalność i elastyczność wykorzystania materiału

Materiał jest funkcjonalny i użyteczny w realnych warunkach pracy szkół polonijnych, uwzględniając ograniczenia organizacyjne, czasowe i formalne oraz różnorodność form prowadzenia zajęć.

Zgodnie z Ramami programowymi materiał dydaktyczny:

- ma wspierać nauczyciela w codziennej pracy,
- nie powinien wymagać realizacji „od początku do końca”,
- musi być możliwy do adaptacji do:
 - różnych systemów szkolnych,
 - różnych wymiarów godzin,
 - trybu stacjonarnego, zdalnego i hybrydowego.

Funkcjonalność oznacza tu nie tylko przejrzystość, lecz przede wszystkim elastyczność użycia i respektowanie autonomii nauczyciela.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Funkcjonalność materiału można rozpoznać w nim samym poprzez:

- modularny układ rozdziałów i jednostek, umożliwiający selektywną realizację,
- czytelny spis treści, jasno pokazujący strukturę i zakres materiału,
- instrukcje i wskazówki metodyczne wpisane bezpośrednio w treść książki, a nie wymagające osobnego przewodnika,
- brak linearnych zależności między wszystkimi rozdziałami.

Co warto wstawić do materiału?

Aby wzmocnić użyteczność materiału w praktyce szkolnej, warto:

- dodać krótki rozdział lub ramkę typu:
 - „Jak korzystać z tego materiału?”,
 - „Możliwe sposoby pracy z materiałem”;
- stosować oznaczenia graficzne lub typograficzne:
 - zadania obowiązkowe / opcjonalne,
 - ścieżki skrócone / rozszerzone;
- wprowadzać sugestie adaptacyjne w poleceniach, np.:
 - „Można wykonać ustnie lub pisemnie”,
 - „Dla pracy zdalnej...”,
 - „Jeśli brakuje czasu...”;
- projektować zadania niezależne, które:
 - można realizować w dowolnym momencie,
 - łatwo wyodrębnić z całości materiału.

OBSZAR 7: Nauczanie przedmiotowe w ramach edukacji polonijnej

(integracja języka i treści przedmiotowych)

Niniejszy obszar checklisty został opracowany z myślą o **szczególnych potrzebach materiałów dydaktycznych realizujących nauczanie przedmiotowe w języku polskim** w kontekście edukacji polonijnej. Obejmuje on zarówno materiały wprost adresowane do nauczania przedmiotów (np. historii Polski, geografii, wiedzy o społeczeństwie, edukacji kulturowej), jak i materiały językowe, które **integrują treści przedmiotowe z nauczaniem języka**.

Z uwagi na specyfikę tego typu materiałów obszar ten:

- **nie funkcjonuje samodzielnie,**
- powinien być **czytany łącznie** z wybranymi innymi obszarami checklisty, w szczególności z:
 - OBSZAREM 2 (odbiorca i profil językowy),
 - OBSZAREM 4 (założenia dydaktyczne, w tym podejście działania, adaptatywność i różnorodność),
 - OBSZAREM 6 (funkcjonalność i użyteczność materiału).

Nie zakłada się, że każdy materiał musi spełniać wszystkie kryteria poniższego obszaru. Są one adresowane **wyłącznie do projektów, w których nauczanie przedmiotowe stanowi cel główny lub istotny komponent dydaktyczny**.

Założenie 13: Integracja treści przedmiotowych z nauczaniem języka polskiego

Materiał realizujący nauczanie przedmiotowe w ramach edukacji polonijnej integruje treści merytoryczne z rozwojem kompetencji językowych uczniów, uwzględniając ich profil jako użytkowników języka polskiego jako dziedziczonego.

Rozszerzony opis założenia

Nauczanie przedmiotowe w kontekście polonijnym nie polega na prostym przeniesieniu treści znanych z edukacji realizowanej w Polsce. Wymaga ono:

- dostosowania zakresu i sposobu prezentacji treści do **kompetencji językowych uczniów,**
- świadomego łączenia treści poznawczych z językiem edukacji szkolnej,
- uwzględnienia faktu, że dla wielu uczniów język polski nie jest językiem dominującym ani pierwszym językiem edukacji.

Materiał przedmiotowy pełni więc podwójną funkcję:

- **poznawczą** (wprowadzanie i porządkowanie wiedzy),
- **językową** (rozwijanie języka akademickiego, specjalistycznego i narracyjnego).

Wskaźniki realizacji

- Treści przedmiotowe są dostosowane do poziomu kompetencji językowej uczniów (bez nadmiernej abstrakcji językowej).
- Kluczowe pojęcia, terminy i zależności są:
 - wyjaśniane,
 - ilustrowane przykładami,
 - wielokrotnie używane w kontekstach.
- Materiał wspiera rozwój języka edukacji szkolnej (JES), a nie zakłada jego pełnego opanowania.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

Integracja języka i treści widoczna jest w:

- sposobie formułowania tekstów przedmiotowych (język klarowny, stopniowanie trudności),
- obecności słowniczków pojęć, objaśnień terminów, parafraz,
- poleceniach, które łączą pracę z treścią przedmiotową z działaniem językowym (np. wyjaśnianie, streszczanie, porównywanie).

Co warto wstawić do materiału?

- Ramki typu:
 - „Ważne pojęcia”,
 - „Jak rozumieć to pojęcie?”
- krótkie słowniczki pojęć przedmiotowych,
- zadania wykorzystujące te same terminy w różnych kontekstach.

Założenie 14: Dostosowanie treści przedmiotowych do kontekstu polonijnego i międzykulturowego

Materiał uwzględnia fakt, że uczniowie realizują nauczanie przedmiotowe poza polskim systemem edukacyjnym i funkcjonują w środowisku wielokulturowym.

Rozszerzony opis założenia

Nauczanie przedmiotowe w edukacji polonijnej:

- odbywa się często **równoległe do edukacji realizowanej w innym języku i systemie szkolnym**,
- pełni funkcję **uzupełniającą i kulturotwórczą**, a nie stricte szkolno-systemową,
- powinno wspierać budowanie świadomej, wielowymiarowej tożsamości kulturowej uczniów.

Oznacza to potrzebę selekcji treści:

- istotnych kulturowo,

- możliwych do osadzenia w doświadczeniach życia poza Polską,
- adekwatnych do wieku i zainteresowań uczniów.

Wskaźniki realizacji

- Treści przedmiotowe są przedstawiane w sposób:
 - kontekstualny,
 - porównawczy,
 - otwarty na różne perspektywy kulturowe.
- Materiał nie zakłada pełnej znajomości realiów życia w Polsce.
- Widoczne są odniesienia do doświadczeń diaspory polskiej.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

- Teksty i zadania odnoszące się do życia Polonii lub porównań między krajami.
- Brak założeń implicytnie „systemowych” (np. wymagań znanych wyłącznie uczniom w Polsce).
- Narracja uwzględniająca współczesne realia kulturowe i społeczne.

Co warto wstawić do materiału?

- Zadania typu:
 - „Jak to wygląda w kraju, w którym mieszkasz?”,
 - „Porównaj z sytuacją w Polsce”,
- mapy, schematy, ilustracje osadzone w realnym kontekście.

Założenie 15: Podejście poznawczo-zadaniowe w nauczaniu przedmiotowym

Materiał realizuje nauczanie przedmiotowe w sposób aktywizujący, oparty na zadaniach poznawczych i działaniach językowych.

Rozszerzony opis założenia

Treści przedmiotowe nie są przekazywane wyłącznie w formie narracji informacyjnej. Uczeń:

- analizuje,
- interpretuje,
- porządkuje informacje,
- wykorzystuje język do myślenia i argumentowania.

Nauczanie przedmiotowe jest tu rozumiane jako **proces uczenia się poprzez działanie poznawcze**, a nie przyswajanie faktów.

Wskaźniki realizacji

- Zadania wymagają:
 - porównywania,
 - uzasadniania,
 - formułowania wniosków.
- Materiał stawia pytania problemowe, a nie wyłącznie sprawdzające wiedzę.

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

- Obecność zadań typu: „dlaczego?”, „jakie były skutki?”, „co z tego wynika?”.
- Polecenia ukierunkowane na myślenie, nie reprodukcję.
- Projekty, miniprojekty, zadania zespołowe.

Co warto wstawić do materiału?

- Pytania problemowe zamiast list faktów.
- Zadania projektowe (np. mini-badania, prezentacje tematyczne).

Założenie 16: Język edukacji szkolnej w nauczaniu przedmiotowym

Materiał świadomie wspiera rozwój języka edukacji szkolnej w kontekście treści przedmiotowych.

Rozszerzony opis założenia

Język edukacji szkolnej:

- jest często słabiej rozwinięty u uczniów polonijnych niż kompetencje komunikacyjne,
- wymaga systematycznego wsparcia,
- nie rozwija się automatycznie poprzez kontakt z treścią.

Materiał przedmiotowy staje się ważnym przestrzenią jego kształtowania.

Wskaźniki realizacji

- Widoczne są modele wypowiedzi edukacyjnych (opisy, wyjaśnienia, argumentacja).
- Polecenia uczą typowych działań językowych szkoły (np. „uzasadnij”, „scharakteryzuj”).

Dowody / artefakty (*widoczne w materiale*)

- Przykładowe struktury wypowiedzi.
- Stopniowanie trudności językowej zadań.
- Powtarzalność form edukacyjnych.

Co warto wstawić do materiału?

- Ramki „Jak powiedzieć/napisać...”.
- Wzorce wypowiedzi (ustnych i pisemnych).